

# PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

# RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 341

**Gospodarka i przestrzeń**

Redaktorzy naukowi  
Stanisław Korenik  
Niki Derlukiewicz



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu  
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek  
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz  
Łamanie: Małgorzata Czupryńska  
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:  
[www.ibuk.pl](http://www.ibuk.pl), [www.ebscohost.com](http://www.ebscohost.com),  
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej [www.dbc.wroc.pl](http://www.dbc.wroc.pl),  
The Central and Eastern European Online Library [www.ceeol.com](http://www.ceeol.com),  
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon  
[http://kangur.uek.krakow.pl/bazy\\_ae/bazekon/nowy/index.php](http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php)

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się  
na stronie internetowej Wydawnictwa  
[www.wydawnictwo.ue.wroc.pl](http://www.wydawnictwo.ue.wroc.pl)

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie  
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu  
Wrocław 2014

**ISSN 1899-3192**  
**ISBN 978-83-7695-457-8**

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:  
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.  
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

## Spis treści

<b>Wstęp</b> .....	9
<b>Dariusz Głuszczyk:</b> Ekonomiczne bariery działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w regionach Polski a Krajowy Fundusz Kapitałowy .....	11
<b>Hanna Godlewska-Majkowska, Agnieszka Komor:</b> Biogospodarka a zarządzanie marketingowe w wybranych jednostkach samorządu terytorialnego .....	23
<b>Piotr Hajduga:</b> Rewitalizacja przestrzeni śródmiejskiej na przykładzie Świdnicy – wybrane aspekty .....	37
<b>Amelia Kin:</b> Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwach MŚP a kryzys finansowy .....	54
<b>Beata Kisielewicz:</b> Rozwój społeczno-ekonomiczny Polski Wschodniej – wybrane aspekty .....	62
<b>Dorota Korenik:</b> Formy oddziaływania samorządu terytorialnego na regionalny sektor finansowy .....	72
<b>Aleksandra Koźlak:</b> Ocena dostępności transportowej ośrodków wiedzy i innowacji w Polsce .....	83
<b>Agnieszka Krześ:</b> Budżet obywatelski jako inicjatywa wspierająca postawę społeczeństwa obywatelskiego .....	93
<b>Barbara Kutkowska, Tomasz Pilawka:</b> Rola Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW) w budowaniu kapitału społecznego wsi .....	104
<b>Florian Kuźnik:</b> Polityka miejska regionu przemysłowego .....	120
<b>Henryk Łabędzki, Mirosław Struś:</b> Społeczne determinanty rozwoju przygranicznych obszarów wiejskich w południowo-zachodniej Polsce .....	136
<b>Andrzej Luczyszyn, Agnieszka Chołodecka:</b> Globalizacja gospodarki a przekształcenia sektora lokalnego – wybrane problemy.....	146
<b>Magdalena Łyszkiewicz:</b> Audyt zgodności opracowania wieloletniej prognozy finansowej gminy z wymogami ustawy o finansach publicznych ...	158
<b>Marian Maciejuk:</b> Pomoc publiczna przedsiębiorcom w Polsce w okresie kryzysu.....	171
<b>Katarzyna Miszczak:</b> Kapitał społeczny, ludzki i kreatywny w rozwoju gospodarczym .....	182
<b>Monika Musiał-Malago:</b> Stan zaawansowania planowania przestrzennego w gminach na przykładzie miasta Krakowa .....	199
<b>Mirosława Marzena Nowak:</b> Miejsce spółdzielni mleczarskich w rozwoju regionalnym: przypadek województwo łódzkie, Polska .....	213

<b>Monika Paradowska:</b> Innowacje jako determinanta zrównoważonego rozwoju transportu w miastach.....	223
<b>Andrzej Raczyk:</b> Internacjonalizacja działalności podmiotów gospodarczych na przykładzie pogranicza polsko-niemieckiego .....	236
<b>Małgorzata Rogowska:</b> Jakość przestrzeni publicznej w rozwoju aglomeracji miejskich.....	245
<b>Karolina Rosomacha:</b> Wpływ wiedzy i innowacji na rozwój regionów w Republice Czeskiej .....	254
<b>Dorota Rynio:</b> Dylematy polityki regionalnej w nowym okresie programowania w UE .....	263
<b>Alicja Słodczyk:</b> Przemiany Warszawy na tle modelu miasta postmodernistycznego .....	274
<b>Mirosław Struś, Henryk Łabędzki:</b> Rola kapitału społecznego w rozwoju obszarów przygranicznych południowo-zachodniej Polski.....	285
<b>Monika Szymura:</b> Ochrona prawnoautorska w gospodarce opartej na wiedzy .....	294
<b>Eugeniusz Wojciechowski:</b> Ekonomiczny wymiar administracji publicznej .	304
<b>Alicja Zakrzewska-Półtorak:</b> Rozwój województw Polski Południowej z uwzględnieniem metropolii .....	315

## Summaries

<b>Dariusz Głuszczyk:</b> Economic barriers to innovation activity of enterprises in the regions of Poland vs. Polish National Capital Fund.....	22
<b>Hanna Godlewska-Majkowska, Agnieszka Komor:</b> Bio-economy and marketing management in selected local government units .....	36
<b>Piotr Hajduga:</b> Revitalisation of downtown space on example of Świdnica – chosen aspects.....	53
<b>Amelia Kin:</b> Risk management in SMEs and the financial crisis.....	61
<b>Beata Kisielewicz:</b> Socio-economic development of Eastern Poland – chosen aspects.....	71
<b>Dorota Korenik:</b> Forms of influence of regional government on the regional financial sector .....	82
<b>Aleksandra Koźlak:</b> Assessment of transport accessibility to centres of knowledge and innovation in Poland.....	92
<b>Agnieszka Krześ:</b> Participatory budgeting as an initiative supporting the attitude of civil society.....	103
<b>Barbara Kutkowska, Tomasz Pilawka:</b> The role of National Network of Rural Areas (NNRA) in the creation of social capital of rural areas .....	119
<b>Florian Kuźnik:</b> Urban policy in a post-industrial region .....	133
<b>Henryk Łabędzki, Mirosław Struś:</b> Social determinants of rural border areas development in south western part of Poland.....	145

---

<b>Andrzej Łuczyszyn, Agnieszka Chołodecka:</b> Globalization of economy and transformation of the local sector – selected problems .....	157
<b>Magdalena Łyszkiewicz:</b> Auditing the conformity of multi-year financial outlooks of a community with the public finance act .....	170
<b>Marian Maciejuk:</b> Public aid for entrepreneurs in Poland in the recession period .....	181
<b>Katarzyna Miszczak:</b> Social capital, human capital and creative capital in economic development .....	198
<b>Monika Musiał-Malago:</b> The stage of spatial planning in municipalities on the example of the city of Krakow .....	212
<b>Mirosława Marzena Nowak:</b> Place of dairy cooperatives in the regional development: case of Lodz Voivodeship, Poland .....	222
<b>Monika Paradowska:</b> Innovations as a determinant of sustainable urban transport development .....	235
<b>Andrzej Raczyk:</b> Internationalization of enterprises – Polish-German borderland case study .....	244
<b>Małgorzata Rogowska:</b> The quality of public space in agglomeration .....	253
<b>Karolina Rosomacha:</b> The impact of knowledge and innovation on the development of regions in the Czech Republic .....	262
<b>Dorota Rynio:</b> Dilemmas of regional policy in a new programming period of the EU .....	273
<b>Alicja Słodczyk:</b> Changes of Warsaw on a background of postmodern city ...	284
<b>Mirosław Struś, Henryk Łabędzki:</b> The role of social capital in the development of border areas of south-western Poland .....	293
<b>Monika Szymura:</b> Protection of authors' rights in knowledge-based market economy .....	303
<b>Eugeniusz Wojciechowski:</b> Economic dimension of public administration ...	314
<b>Alicja Zakrzewska-Półtorak:</b> Development of voivodeships of southern Poland with reference to the metropolises .....	326

**Mirosław Struś, Henryk Łabędzki**

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

---

## **ROLA KAPITAŁU SPOŁECZNEGO W ROZWOJU OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH POŁUDNIOWO-ZACHODNIEJ POLSKI<sup>1</sup>**

---

**Streszczenie:** Reformy społeczno-gospodarcze przeprowadzone po 1989 r. uwidoczniły słabość gospodarczą i społeczną obszarów wiejskich zlokalizowanych na terenach przygranicznych południowo-zachodniej Polski. Peryferyjność tych obszarów sprawia, że ich rozwój musi opierać się na endogenicznych czynnikach rozwoju, w tym przede wszystkim na kapitale społecznym. Przejawem kształtowania się kapitału społecznego jest aktywność lokalnych społeczności skupiona w organizacjach pozarządowych. Rosnąca świadomość społeczna pozwala obejmować działalnością organizacji pozarządowych nowe obszary funkcjonalne, jednak wymaga to współpracy z władzami lokalnymi. Z przeprowadzonych badań wynika, że pomimo istniejących relacji pomiędzy organizacjami a administracją samorządową zaangażowanie tej ostatniej jest w dalszym ciągu zbyt małe w stosunku do potrzeb i wagi problemu.

**Słowa kluczowe:** kapitał społeczny, rozwój lokalny, samorząd terytorialny.

DOI: 10.15611/pn.2014.341.24

### **1. Wstęp**

Reformy społeczno-gospodarcze realizowane po 1989 r. uwypukliły słabość gospodarczą, społeczną i cywilizacyjną wielu polskich gmin. Jednocześnie, zwłaszcza na obszarach peryferyjnych, uwidoczniły się takie niekorzystne zjawiska, jak: bezrobocie, dewastacja infrastruktury technicznej, odpływ młodych, wykształconych ludzi. Utrwalił się również podział na obszary wzrostu oraz stagnacji. W rezultacie pojawiła się konieczność prowadzenia aktywnej polityki rozwoju lokalnego.

Wprawdzie zróżnicowania pomiędzy regionami i wewnątrzregionalnego nie da się całkowicie wyeliminować, to jednak zbyt duża jego skala niesie wiele negatywnych konsekwencji, takich jak: obniżenie poziomu kapitału ludzkiego i społecznego

---

<sup>1</sup> Zagadnienie jest problemem badawczym w ramach projektu Nr NN114186738 finansowanego ze środków NCN pt. „Przekształcenia na przygranicznych obszarach wiejskich w południowo-zachodniej Polsce”.

w wyniku odpływu młodych, wykształconych ludzi, zmniejszenie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru, ukształtowanie się i dziedziczenie biernej postawy, co przyczynia się do pogłębienia dysfunkcyjności ludzi we współczesnym społeczeństwie. Powyższe problemy z dużym natężeniem wystąpiły na obszarach przygranicznych. Wynikało to m.in. z ich peryferyjnego położenia skutkującego brakami infrastrukturalnymi, zdekapitalizowanym majątkiem, problemem z zagospodarowaniem terenów po Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Równocześnie swoboda w podejmowaniu działalności gospodarczej w połączeniu z kompetencjami gmin w zakresie organizacji lokalnego handlu oraz ułatwieniami w ruchu przygranicznym doprowadziła do rozwoju handlu skupionego na targowiskach. Zjawisko to uwidoczniło się przede wszystkim na obszarach pogranicza polsko-niemieckiego i wynikało zarówno z różnic w poziomie cen towarów i usług, jak i z korzystnego dla obywateli Niemiec kursu walutowego. W konsekwencji handel przygraniczny stał się istotnym czynnikiem rozwoju tych obszarów, a wpływy z tytułu podatków i opłat lokalnych ważnym składnikiem budżetów badanych gmin. Sztandarowym przykładem wskazanego powyżej kierunku rozwoju jest gmina Łęknica, gdzie 800 hal targowych stanowi główne źródło zatrudnienia w gminie; również w gminie Brody targowisko jest największym przedsięwzięciem gospodarczym.

Jednak możliwość dalszego rozwoju lokalnego w oparciu o handel ulega wyczerpaniu. Wynika to m.in. ze stopniowej konwergencji cen po obu stronach granicy. Jednocześnie dotychczasowe doświadczenia prowadzą do wniosku, że obywatele Niemiec nie przejawiają większego zainteresowania innymi ofertami gmin. W konsekwencji gminy zlokalizowane na obszarach przygranicznych zmuszone zostaną do poszukiwania nowych czynników rozwoju. Szans na rozwój upatrywać należy w wewnętrznym potencjale gmin, w tym przede wszystkim w kapitale ludzkim i społecznym. Znaczenie kapitału ludzkiego i społecznego rośnie, gdy przyjmiemy, że rozwój lokalny posiada charakter „oddolny”. W konsekwencji warunkiem powodzenia przedsięwzięć rozwojowych na obszarach peryferyjnych nie są nagromadzone środki materialne, lecz właśnie ludzie, ich przedsiębiorczość, umiejętność samoorganizowania się i współdziałania.

## 2. Metodyka badań

Celem opracowania jest odpowiedź na pytanie, jaka jest rola kapitału społecznego w rozwoju lokalnym, zwłaszcza obszarów wiejskich zlokalizowanych peryferyjnie w stosunku do dominujących ośrodków wzrostu. W artykule skoncentrowano się na wiejskich obszarach przygranicznych południowo-zachodniej Polski. Punktem wyjścia do dalszych rozważań było zdefiniowanie pojęcia rozwoju lokalnego. Przyjęcie określonej definicji rzutuje na wagę poszczególnych czynników rozwoju. W analizach wykorzystano literaturę przedmiotu oraz wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na wiejskich obszarach przygranicznych południowo-zachodniej Polski. Kwestionariusze wywiadu skierowano do losowo wybranych organizacji pozarzą-

dowych zlokalizowanych na terenie gmin: Międzylesie (15 organizacji), Radków (11 organizacji), Lubawka (13 organizacji), Łęknica (5 organizacje), Trzebiel (5 organizacji), Brody (5 organizacji), Pieńsk (8 organizacji), Zgorzelec (12 organizacji).

### 3. Pojęcie rozwoju lokalnego

W literaturze przedmiotu pojęcie rozwoju lokalnego doczekało się licznych definicji<sup>2</sup>. Z reguły podkreślają one znaczenie działań lokalnych społeczności, wykorzystujących endogeniczne zasoby obszaru w celu podniesienia jego poziomu rozwoju. Pamiętać przy tym należy, że działania te muszą obejmować sferę gospodarczą, społeczną, przestrzenną i ekologiczną. Zgadając się zasadniczo co do aktorów i celów rozwoju lokalnego, różni autorzy prezentują jednak odmienne podejście do jego zakresu przestrzennego. Kluczowa rozbieżność dotyczy stwierdzenia, czy rozwój lokalny to rozwój w skali lokalnej (na poziomie gminy) czy raczej lokalność to „odolność” działań zmierzających do rozwoju?

Zgodnie z pierwszą koncepcją<sup>3</sup> rozwój lokalny zdefiniować można jako proces: zaplanowany, rozciągnięty w czasie, społeczny, pracochłonny i nowatorski oraz obciążony ryzykiem, a tym samym wymagający integracji i koordynacji. Tak określony model rozwoju lokalnego obejmuje m.in.: tworzenie instytucji rozwoju lokalnego; rozwój alternatywnej produkcji i usług; podnoszenie i uaktualnienie kwalifikacji miejscowej siły roboczej; tworzenie i poszukiwanie rynków zbytu dla produkowanych wyrobów; transfer i dyfuzje wiedzy i technologii; podnoszenie na wyższy poziom techniki stosowanej w istniejących zakładach; materialne, organizacyjne, techniczne i ekonomiczne wspieranie inicjatyw na rzecz wykorzystania lokalnych zasobów. Z powyższej definicji wynika, że główny ciężar rozwoju spoczywa na władzach lokalnych, planujących, inicjujących i koordynujących niniejszy rozwój. Również aktywność lokalna stymulowana jest przez miejscową administrację samorządową. Takie rozwiązanie wydaje się zasadne w przypadku państw o niskim kapitale społecznym, gdzie odgórnie należy utworzyć struktury umożliwiające trwałe rozwój lokalny. Jednak skuteczność działań władz lokalnych uzależniona jest od jakości miejscowych elit. Duży zakres kompetencji z zakresu rozwoju lokalnego wymaga odpowiedzialności, rzetelności i umiejętności strategicznego myślenia

---

<sup>2</sup> Zob. S.L. Bagadziński, *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo UMK w Toruniu, Toruń 1994; R. Broł, *Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 1998; L. Wojtasiewicz, *Czynniki rozwoju lokalnego – nowe ujęcie metodologiczne*, [w:] *Problematyka rozwoju lokalnego w warunkach transformacji systemowej*, „Biuletyn KPZK PAN” 1997; B. Jałowiecki, *Rozwój lokalny*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Warszawa 1989.

<sup>3</sup> J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo UAM w Poznaniu, Poznań 2001, [cyt. za:] J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 78-79.



władz oraz merytorycznego przygotowania urzędników realizujących w praktyce politykę rozwoju.

W myśl drugiej koncepcji<sup>4</sup> rozwój lokalny zdefiniować można jako bazujący na wewnętrznych zasobach, oddolny sposób generowania rozwoju, w różnej skali przestrzennej, obejmującej zbiorowości terytorialne charakteryzujące się pewną spójnością. Tak zdefiniowany rozwój lokalny wymaga osiągnięcia przez terytorium pewnej „masy krytycznej”, czyli kumulacji potencjału zasobów ludzkich i fizycznych. Ostatnie zdanie ma szczególne znaczenie w kontekście rozwoju obszarów peryferyjnych, w tym wiejskich, borykających się z odpływem młodych ludzi, co w konsekwencji osłabia jakość kapitału ludzkiego i utrudnia osiągnięcie wspomnianej „masy krytycznej” zapewniającej trwały rozwój. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden czynnik niezbędny do uruchomienia procesów rozwojowych, a mianowicie na konieczność współdziałania. Kumulacja zasobów nie wystarczy, ludzie muszą kooperować, zmierzając we wspólnym kierunku. Współpraca wymaga jednak zaufania, które jest jednym z kluczowych składników kapitału społecznego. Równocześnie władze lokalne muszą podejmowane działania wspierać. Pamiętajć przy tym należy, że rozwój lokalny jest częścią rozwoju regionalnego, dlatego też zadaniem władz jest stymulowanie tego procesu zgodnie z ogólnymi wytycznymi przyjętymi na poziomie województwa.

Przyjmując cele rozwoju lokalnego (zwłaszcza na obszarach wiejskich), pamiętać należy o zachowaniu dotychczasowej spuścizny obszaru, którego rozwój ma dotyczyć. Podejmowane działania powinny zmierzać do restrukturyzacji społeczno-ekonomicznej obszaru uwzględniającej lokalne otoczenie kulturowe. Cele rozwoju muszą uwzględniać takie obszary życia, jak:

- byt – rozumiany jako podstawy egzystencji, często sprowadzany do możliwości zarobkowania;
- warunki materialne – odnoszące się do otaczającej człowieka materialnej rzeczywistości, praktycznie rozumiane jako publiczna infrastruktura, np. drogi, chodniki, przystanki, skwery, ławki itp., także rzemiosło i rękodzieło są naturalnie wpisane do służenia poprawie warunków materialnych życia;
- warunki niematerialne – najczęściej postrzegane jako okoliczności socjologiczne, interpersonalne;
- tożsamość i wartości życia.

#### 4. Kapitał społeczny a rozwój lokalny

We współczesnym świecie efektywne wykorzystanie takich czynników rozwoju, jak: majątek produkcyjny, infrastruktura, zasoby finansowe, możliwe jest przy odpowiednim poziomie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego. Kapitał ludzki

---

<sup>4</sup> I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, PWN, Warszawa 2000, s. 32-33.

i społeczny stały się stymulatorami rozwoju lokalnego. O sukcesie gminy w coraz większym stopniu decyduje wiedza, kompetencje, umiejętność współpracy oraz zaangażowanie obywatelskie jej mieszkańców. Szczególnie istotna jest współpraca w dążeniu do realizacji przyjętych celów. Zinstytucjonalizowanym przejawem współdziałania są organizacje pozarządowe (NGO). Przynależność do nich, jak również ich aktywność świadczy o poziomie kapitału społecznego.

Kapitał społeczny można opisywać w trzech wymiarach: strukturalnym (sieci społeczne, grupy, struktura, instytucje społeczne, kanały informacyjne, znajomości), regulatywnym (normy społeczne, zaufanie, solidarność, zwyczaje i obyczaje) i behawioralnym, odnoszącym się do konkretnych przejawów współpracy (pomocy, wolontariatu), działań zbiorowych oraz wymiany informacji. P. Sztompka<sup>5</sup> pod pojęciem kapitału społecznego rozumie więzi zaufania, lojalności i solidarności znajdujące się w samoorganizowaniu się i samorządności, głównie w ramach dobrowolnych stowarzyszeń. Według P. Bourdieu, kapitał społeczny jest sumą aktualnych lub potencjalnych zasobów, które są powiązane z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych relacji. Sieć ta jest kolektywnie posiadanym kapitałem i zapewnia oparcie każdemu ze swoich członków<sup>6</sup>. Natomiast J. Coleman definiuje kapitał społeczny jako umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów. Umiejętności te wynikają z zaufania, norm społecznych, sieci i organizacji społecznych, umożliwiających skoordynowane działanie. Kapitał społeczny uzależniony jest od lokalnych walorów i zasobów, w tym od lokalnego środowiska, które może być źródłem kreatywności mieszkańców. Z kolei R. Putman przyjmując, że kapitał społeczny to normy, zaufanie i sieci, podkreśla znaczenie lokalizacji, czyli związanie określonych wartości i zwyczajów z terytorium<sup>7</sup>. Równocześnie wyróżnia sześć wymiarów tego kapitału:

- stopień formalizacji (formalne i nieformalne typy zaangażowania obywatelskiego);
- cel (publiczny lub prywatny);
- powiązania (więzi zaufania i wzajemności łączące ludzi ponad podziałami społecznymi, etnicznymi, światopoglądowymi);
- intensywność (kapitał społeczny budowany w oparciu o trwałe sieci kontaktów lub o słabe jednorazowe kontakty);
- społeczna lokalizacja (więzi sąsiedztwa lub internetowe grupy dyskusyjne).

W badaniach nad znaczeniem kapitału społecznego dla rozwoju lokalnego należy brać pod uwagę z jednej strony przedsiębiorstwa i ich zdolność do kooperacji, a z drugiej zaangażowanie ludności w działania na rzecz społeczności lokalnej, znajdujące odzwierciedlenie w funkcjonowaniu organizacji pozarządowych. Ana-

<sup>5</sup> P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007, s. 224.

<sup>6</sup> R. Kamiński, *Aktywność społeczności wiejskich. Lokalne inicjatywy organizacji pozarządowych*, IRWiR PAN, Warszawa 2008, s. 83.

<sup>7</sup> J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, wyd. cyt., s. 122.

lizując znaczenie kapitału społecznego w rozwoju lokalnym, pamiętać należy, że wpływa on na redukcję kosztów transakcyjnych, a tym samym wzmacnia zarówno konkurencyjność terytorium, jak i konkurencyjność podmiotów zlokalizowanych na danym obszarze. Kluczem do wykorzystania kapitału społecznego w rozwoju lokalnym jest zaufanie, gdyż jest ono niezbędnym elementem sieciowania. Zaufanie konieczne jest również do tworzenia warunków zinstytucjonalizowanej współpracy w postaci klastrów.

Jak już wspomniano, drugim wyznacznikiem kapitału społecznego jest aktywność ludności, znajdująca odzwierciedlenie w funkcjonowaniu organizacji pozarządowych. Liczba niniejszych organizacji i ich zaangażowanie w działania na rzecz lokalnych społeczności świadczy o stopniu dojrzałości społeczeństwa danego kraju. W dobie zachodzących przemian ekonomicznych, społecznych i kulturowych należy oczekiwać rosnącego znaczenia organizacji pozarządowych w funkcjonowaniu gmin. Organizacje te w większym stopniu przejmować będą odpowiedzialność za edukację, opiekę społeczną, kulturę. Pamiętać także należy o ważnej ich funkcji, jaką jest współdecydowanie o kierunkach rozwoju lokalnego.

W ramach badań prowadzonych na wiejskich obszarach przygranicznych południowo-zachodniej Polski analizie poddano 74 organizacje pozarządowe, zrzeszające łącznie 2148 członków. Interesujące jest, że wśród członków organizacji pozarządowych niespełna 20% posiadało wykształcenie wyższe. Może to świadczyć z jednej strony o odpływie wykształconych ludzi z obszarów wiejskich, a z drugiej o nieangażowaniu się ich w życie lokalne.

Ważnych wniosków dostarcza analiza deklarowanych pól aktywności organizacji pozarządowych. Najczęściej ich działalność koncentruje się na: sporcie i rekreacji (38 organizacji), wychowaniu i oświacie (27), ochronie środowiska (24), rozwoju lokalnym (23), integracji społecznej (22), pomocy społecznej (22). Tylko jedna organizacja funkcjonuje aktywnie na polu gospodarczym. Przeprowadzone badania wskazują na dywersyfikację działań organizacji pozarządowych. Widoczne jest zaangażowanie społeczne zarówno w tradycyjnych dziedzinach, takich jak sport i oświata, jak również w obszarach świadczących o myśleniu prospołecznym (ochrona środowiska, rozwój lokalny). Może to sugerować stopniowe otwieranie się społeczności na potrzeby innych i większe niż dotychczas abstrahowanie od indywidualnych korzyści. Powyższe stwierdzenie znajduje uzasadnienie w dalszych rezultatach badań, z których wynika, że ponad 70% badanych organizacji kieruje swoje działania do mieszkańców. Pozytywnie należy również ocenić fakt, że organizacje pozarządowe nastawione są na kooperację z innymi podmiotami i sieciowanie. Tylko 12 z 74 badanych nie współpracuje z innymi podmiotami, natomiast 54 organizacje współpracują z więcej niż jednym partnerem.

Przytoczone dane prowadzą do wniosku, że w ankietowanych organizacjach wiejskich podstawowe znaczenie miał społeczny kapitał wiążący, integrujący członków organizacji, mieszkańców wsi, rolników i członków rodzin. Rzadziej można mówić o kapitale pomostowym, zakładającym współpracę z osobami spoza najbliższego otoczenia, ale zamieszkującymi teren własnego czy pobliskiego powiatu.

Rozwiązując problemy lokalnych społeczności, organizacje pozarządowe współdziałały z władzami lokalnymi. Były to zazwyczaj kontakty częste, jak wskazuje 66% respondentów. Jedna trzecia organizacji współpracowała i kontaktowała się z władzami gminy sporadycznie i tylko nieliczne podkreślały brak takich kontaktów. Prawie 45% ankietowanych akcentowała bardzo duże i duże zaangażowanie władz lokalnych w ich działalność, jednocześnie co czwarty oceniał, że zaangażowanie to jest słabe lub żadne, co może być barierą skutecznego budowania kapitału społecznego na obszarach wiejskich przygranicza. Najczęściej wymieniane formy współpracy z władzami lokalnymi to: wspólne organizowanie imprez, pomoc finansowa i prawna, promocja działań. Tylko w przypadku jednej organizacji (Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Chełmska Śląskiego) współpraca dotyczyła realizacji wspólnego projektu dotyczącego wspierania kultury i tradycji gminy. Fakt, że nadal ok. 30% organizacji pozarządowych nie współpracuje w sposób wystarczający z lokalną administracją samorządową, może wynikać z niedoceniań przez urzędników znaczenia działań oddolnych (będących pochodną kapitału społecznego) dla rozwoju lokalnego oraz z problemów z doбором właściwych narzędzi wspierania oddolnych inicjatyw prorozwojowych i prospołecznych.

Z przeprowadzonych na obszarze przygranicznym badań wynika, że stosunkowo łatwy dostęp do nowych źródeł finansowania ograniczył odpowiedzialność lokalnych społeczności za rozwój „małych ojczyzn”. Organizacje pozarządowe niejednokrotnie podejmują działania w obszarach, w których relatywnie łatwiej mogą pozyskać środki, a nie w tych, gdzie ich zaangażowanie jest najbardziej potrzebne.

Z badań wynika również, że konieczne jest zredefiniowanie polityki władz lokalnych względem organizacji pozarządowych. Władze samorządowe muszą w szerszym zakresie aktywnie uczestniczyć w tworzeniu środowiska sprzyjającego kooperacji. Powinny także przekazywać kolejne zadania z zakresu administracji publicznej organizacjom pozarządowym. Ważne jest, aby kontakt pomiędzy władzami a organizacjami miał charakter stały, a nie okazjonalny.

Reasumując, widoczne są oddolne działania zmierzające do aktywizacji społeczno-gospodarczej gmin. Świadczy to o rosnącym stopniowo poziomie kapitału społecznego, jednak proces ten mogą zahamować, zwłaszcza na obszarach przygranicznych, niekorzystne przemiany demograficzne. Problemem jest także stosunkowo niska świadomość konieczności współpracy. Bariery w budowaniu i wykorzystywaniu kapitału społecznego w rozwoju lokalnym jest również niewystarczające zaangażowanie się w niniejszy proces władz lokalnych.

## 5. Zakończenie

Rekapitułując, stwierdzić można, że istnieje rozbieżność pomiędzy wagą, jaką we współczesnych koncepcjach rozwoju lokalnego nadaje się kapitałowi społecznemu, a faktycznym jego znaczeniem. W teorii działania oddolne i oparcie się na endogenicznych czynnikach rozwoju stanowi filar trwałego, zrównoważonego rozwoju

lokalnego. W praktyce brakuje jednak skoordynowanych działań władz lokalnych wzmacniających jego rozwój. Dodatkowo świadomość jego znaczenia jest zarówno wśród urzędników, jak i mieszkańców nadal niewystarczająca.

W rezultacie wyznacznikiem rozwoju kapitału społecznego na danym obszarze pozostają przede wszystkim organizacje pozarządowe. Są one w znacznej mierze przejawem zaangażowania lokalnej społeczności w życie lokalne. Rosnąca świadomość społeczna pozwala obejmować działalnością organizacji pozarządowych nowe obszary funkcjonalne, jednak wymaga to współpracy z władzami lokalnymi. Z badań wynika, że pomimo relacji pomiędzy organizacjami a administracją samorządową, zaangażowanie tej ostatniej jest w dalszym ciągu zbyt małe w stosunku do potrzeb i wagi problemu. Jednocześnie na obecnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju aktywność władz samorządowych jest konieczna dla wykorzystania potencjału tkwiącego w lokalnych społecznościach.

## Literatura

- Bagadziński S.L., *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo UMK w Toruniu, Toruń 1994.
- Bartkowski J., *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie w ujęciu socjologicznym*, [w:] *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- Brol R., *Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 1998.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Gralak A., *Rozwój regionalny – zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006.
- Jałowicki B., *Rozwój lokalny*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Warszawa 1989.
- Kamiński R., *Aktywność społeczności wiejskich. Lokalne inicjatywy organizacji pozarządowych*, IRWiR PAN, Warszawa 2008.
- Kogut-Jaworska M., *Instrumenty interwencjonizmu lokalnego w stymulowaniu rozwoju gospodarczego*, Cedetu, Warszawa 2008.
- Parysek J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo UAM w Poznaniu, Poznań 2001, [cyt. za:] J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, PWN, Warszawa 2000.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007.
- Wojciechowski E., *Zarządzanie w samorządzie terytorialnym*, Difin, Warszawa 2003.
- Wojtasiewicz L., *Czynniki rozwoju lokalnego – nowe ujęcie metodologiczne*, [w:] *Problematyka rozwoju lokalnego w warunkach transformacji systemowej*, „Biuletyn KPZK PAN”, Warszawa 1997.

## THE ROLE OF SOCIAL CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF BORDER AREAS OF SOUTH-WESTERN POLAND

**Summary:** The socio-economic reforms carried out after 1989 showed the weakness of the economic and social rural border areas located in south-western Poland. The remoteness of these areas causes that their development must be based on endogenous growth factors, including in particular social capital. A manifestation of the formation of social capital is the activity of a local community focused on non-governmental organizations. The increasing public awareness can include new functional areas in the activities of NGOs, but it requires the cooperation of local authorities. The study shows that despite the existing relationships between organizations and local government administration, the involvement of the latter is still too small for the needs and importance of the problem.

**Keywords:** social capital, local development, local government.